
РОЗДІЛ III. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.77

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.19>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАУКОВОГО ВІДКРИТТЯ В ГЕОЛОГІЇ, ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Борняк У.І.,

*кандидат геологічних наук, доцент
кафедри мінералогії, петрографії і геохімії
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1214-4821>*

Мельник М.-С.В.,

*бакалавр права
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-3794-1640>*

Борняк У.І., Мельник М.-С.В. Деякі аспекти правового регулювання наукового відкриття в геології, як об'єкта права інтелектуальної власності.

У статті здійснено дослідження та аналіз стану законодавчої регламентації прав інтелектуальної власності на наукове відкриття в геології. Розглянуто поняття права інтелектуальної власності та доцільність визнавати наукове відкриття об'єктом права інтелектуальної власності. При цьому враховано той факт, що після оприлюднення наукового відкриття воно стає загальним суспільним надбанням і його може вільно використати кожна зацікавлена особа. Наведено законодавче визначення поняття «наукове відкриття» та здійснено перелік геологічних відкриттів, на які норми Цивільного Кодексу України про наукове відкриття не поширюються.

Показано недосконалий стан питання можливості охорони права на наукове відкриття та порядку його охорони у зв'язку з відсутністю законодавчого врегулювання у цій сфері. Попри те, автор наукового відкриття може надати відкриттю своє ім'я або спеціальну назву та його право на наукове відкриття засвідчується дипломом.

Зазначено, що врегулювання потребує авторство на наукове відкриття, оскільки немає визначеності щодо того, чи можуть бути авторами наукового відкриття в Україні іноземці, особи без громадянства, чи лише громадяни України.

Наголошено, що чинне законодавство України не врегулює, якою саме діяльністю може бути здійснене наукове відкриття і на даний момент не встановлено, чи наукові відкриття можуть бути здійснені лише на підставі дослідів, що

проведені лабораторно чи й в процесі будь-якої іншої діяльності. Зазначено, що в Законодавстві України містяться прогалини у врегулюванні поняття «наукового відкриття» в цілому та в галузі геології зокрема, тому вбачається необхідність у розробленні й ухваленні закону, який повинен врегулювати порядок захисту права на наукове відкриття, детальний порядок набуття прав на наукове відкриття, перелік суб'єктів права на наукове відкриття, вичерпний чи невичерпний перелік видів діяльності в ході якої наукове відкриття може бути здійснене, а також регламентація відповідної діяльності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, правове регулювання, наукове відкриття, особисті немайнові права, наукове відкриття в геології.

Bornyak U.I., Melnyk M.-S.V. Some aspects of legal regulation of scientific discovery in geology as an object of intellectual property.

The article conducts research and analysis of the state of legislative regulation of intellectual property rights for scientific discovery in geology. The concept of intellectual property right and expediency to recognize scientific discovery as object of intellectual property right are considered. This takes into account the fact that, once a scientific discovery is made public, it becomes a public domain and can be freely used by any interested person. The legislative definition of the concept of «scientific discovery» and the list of geological discoveries, to which the norms of the Civil Code of Ukraine on scientific discovery do not apply, are resulted.

The article shows an imperfect state of the question on possibility of protection of the right to

scientific discovery and its protection due to absence of legislative regulation in this sphere. The author of the scientific discovery may give the discovery his name or a special name. The author's right to scientific discovery is certified by a diploma.

It is noted that authorship for scientific discovery requires legal regulation, because there is no certainty as to whether foreigners, stateless persons or only citizens of Ukraine can be the authors of a scientific discovery in Ukraine.

It is noted that the current legislation of Ukraine does not regulate what activities can be carried out scientific discovery. To date, it has not been established whether scientific discoveries can only be made on the basis of experiments conducted in a laboratory or in the course of any other activity. It is noted that the legislation of Ukraine contains gaps in the regulation of the concept of «scientific discovery» in general and in the field of geology, including. Therefore, there is a need to develop a law that will regulate the protection of the right to scientific discovery, the detailed procedure for acquiring the right to scientific discovery, the list of subjects of the right to scientific discovery, an exhaustive or non-exhaustive list of activities in which scientific discovery can be made, as well as the regulation of relevant activities.

Key words: intellectual property, legal regulation, scientific discovery, personal non-property rights, scientific discovery in geology.

Постановка проблеми. Не викликає сумнівів, що умовах сучасності наукові відкриття в геології відіграють особливу роль у відновленні економіки, сталого розвитку міцності та обороноздатності нашої держави. Окрім того, це важливий і вкрай необхідний елемент наукового світогляду. Наразі спостерігається недостатня законодавча регламентація деяких питань щодо охорони наукових відкриттів в геології, яка потребує належного висвітлення, вирішення та системи реалізації.

Стан опрацювання. В різних правових аспектах дану тематику вивчали Грабовська Г.М., Булат Є.А., Коросташова І.М, Ієвіня О.В., Янішевська К.Д., Тертичний О.Р. Пічко Р.С., Харченко В.Б. та інші [5–7, 10]. Окремо слід відмітити працю Кіріна Р.С., Хоменко В.Л., в якій окреслено важливість розуміння поняття інтелектуальної власності для студентів спеціальності «Науки про Землю» [8].

Метою статті є комплексне дослідження та аналіз стану законодавчої регламентації прав інтелектуальної власності на наукове відкриття в геології.

Виклад основного матеріалу. Поняття права інтелектуальної власності закріплене в частині 1 статті 418 Цивільного Кодексу України. Як вказано в частині 1 цієї статті, право інтелектуальної власності, це право особи на результат інтелек-

туальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом [1]. Незважаючи на те, що в статті 420 Цивільного Кодексу України наводиться перелік об'єктів права інтелектуальної власності і серед них, зокрема згадуються наукові відкриття, правдивим також є твердження про те, що, щодо такого об'єкта права інтелектуальної власності, як наукове відкриття виключного права не виникає, а його потрібно визнавати надбанням всього людства, оскільки, після оприлюднення наукового відкриття, воно стає загальним суспільним надбанням і його може вільно використати кожна зацікавлена особа [6, 9]. На думку авторів [9] визнавати наукове відкриття об'єктом права інтелектуальної власності можна лише умовно. На нашу думку наукові відкриття в будь якій галузі безумовно є об'єктом права інтелектуальної власності, на них поширюються особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності.

Законодавче визначення поняття «наукове відкриття» міститься в статті 457 Цивільного Кодексу України. Відповідно до неї, наукове відкриття визначається як встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання [1]. При тому, у юридичній літературі зазначається, що на геологічні (палеонтологічні), географічні відкриття та відкриття корисних копалин норми Цивільного Кодексу України про наукове відкриття не поширюються [6,7].

Частина 1 статті 458 Цивільного Кодексу України закріплює, що автор наукового відкриття може надати відкриттю своє ім'я або спеціальну назву. Відповідно до частини 2 цієї статті, право на наукове відкриття засвідчується дипломом. Проблемним питанням залишається можливість охорони права на наукове відкриття та порядок його охорони, оскільки в частині 2 статті 458 Цивільного Кодексу України вказано, що право на наукове відкриття охороняється в порядку, встановленому законом. Разом з тим, відповідного закону станом на сьогодні немає. Такий недосконалий стан питання щодо охорони наукового відкриття в Україні можна пояснити низькою популярністю такого об'єкта інтелектуальної власності, можливістю безперешкодного використання і неефективним державним контролем [6].

Як вказує у своїй праці Грабовська Г.М., «чинний Цивільний Кодекс, прямо посилається на закон, який має охороняти право власності на наукове відкриття. Тому конче необхідна розробка і прийняття закону, який визначив би правові й організаційно-економічні засади у сфері правової охорони наукових відкриттів, закріпив систему державної реєстрації наукових відкриттів, їх визнання від імені держави, наукову експертизу»

[6]. Тим самим вона звертає увагу на проблему відсутнього законодавчого врегулювання у цій сфері. Варто згадати, що спроби законодавчо врегулювати «наукове відкриття» вже були, Постановою Верховної Ради України від 14 червня 2005 року було прийнято за основу проект Закону України «Про охорону прав на наукові відкриття», втім жодних подальших кроків не було, відповідного закону не було прийнято [4].

Також врегулювання потребує авторство на наукове відкриття. Слід зазначити, що у пункті 15 частини 1 статті 6 Закону України «Про авторське право і суміжні права» об'єктом авторського права можуть бути ілюстрації, карти, плани, креслення, ескізи, пластичні твори, що стосуються географії, геології, топографії, техніки, будівництва та інших сфер діяльності [3]. Що ж стосується авторства, то, на наш погляд, автором наукового відкриття може бути лише фізична особа, разом з тим немає визначеності щодо того, чи можуть бути авторами наукового відкриття в Україні іноземці, особи без громадянства, чи лише громадяни України. В даному випадку потрібно звернути увагу на статтю 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [2]. Відповідно до неї, до суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності належать наукові працівники, науково-педагогічні працівники, аспіранти, ад'юнкти і докторанти, інші вчені, наукові установи, університети, академії, інститути, музеї, інші юридичні особи незалежно від форми власності, що мають відповідні наукові підрозділи, та громадські наукові організації. Отже, оскільки юридичні особи, на нашу думку не можуть бути авторами наукових відкриттів, то виходячи зі змісту статті 1 вищезгаданого Закону України, авторами наукових відкриттів можуть бути наукові працівники, науково-педагогічні працівники, аспіранти, ад'юнкти і докторанти та інші вчені. Згідно з пунктом 4 частини 1 статті 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», вченим є фізична особа, яка проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження і отримує наукові та (або) науково-технічні (прикладні) результати. Відповідно, жодних вимог щодо громадянства вченого Законом не встановлено, а отже, ним може бути як громадянин України, так і іноземець чи особа без громадянства. Тобто авторами наукових відкриттів можуть бути не лише громадяни України, а й іноземці чи особи без громадянства.

Також, чинне законодавство України не врегулює, якою саме діяльністю може бути здійснене наукове відкриття. Відповідно до визначення поняття «наукового відкриття» поданого в статті 457 Цивільного Кодексу України, науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу. На даний момент не встановлено, чи наукові відкриття можуть бути здійснені

ні лише на підставі дослідів, що проведені лабораторно чи й в процесі будь-якої іншої діяльності, здійснюваної в приміщеннях або на відкритій місцевості з метою, чи і без чіткої спрямованості на здійснення наукового відкриття, оскільки науці відомі випадки, коли у вчених не було чіткої мети на здійснення наукового відкриття, а саме відкриття було здійснене без відповідного умислу. На нашу думку очевидно, що наукове відкриття може бути здійснене в процесі будь-якої наукової діяльності. Згідно з пунктом 12 частини 1 статті 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», наукова діяльність – це інтелектуальна творча діяльність спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Як можна побачити з даного визначення поняття «наукова діяльність», фундаментальні та прикладні наукові дослідження є основними видами наукової діяльності, разом з тим лише ними наукова діяльність не обмежується і вичерпного переліку видів діяльності, що належать до наукових не наводиться. Тому, можна прийти до висновку, що будь-яка діяльність, що здійснюється з метою одержання нових знань або пошуку шляхів застосування наявних знань є науковою, а відповідно в процесі такої діяльності може бути здійснене наукове відкриття.

Висновки. У висновку варто зазначити, що в Законодавстві України містяться прогалини у врегулюванні поняття «наукового відкриття» в цілому та в галузі геології зокрема. Цивільний Кодекс України відносить наукове відкриття до об'єктів права інтелектуальної власності, також в Цивільному Кодексі України закріплено поняття «наукового відкриття», права автора на надання відкриттю свого імені або спеціальної назви. Разом з тим невирішеною проблемою залишається відсутність закону, який повинен врегулювати порядок захисту права на наукове відкриття, детальний порядок набуття прав на наукове відкриття, перелік суб'єктів права на наукове відкриття, вичерпний чи невичерпний перелік видів діяльності в ході якої наукове відкриття може бути здійснене, а також регламентація відповідної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX (зі змін. та доп.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>.

4. Про прийняття за основу проекту Закону України про охорону прав на наукові відкриття: Постанова Верховної Ради України від 14.06.2005 № 2645-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2645-IV#Text>.
5. Булат Є.А. Деякі аспекти правової охорони нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності. Право і суспільство. 2012. № 1. С. 117–119 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2012_1_284.
6. Грабовська Г.М. Особливості правового регулювання наукового відкриття за законодавством України. УДК 340.343.(043.2). URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/14347/1/%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%93.%D0%9C..pdf>.
7. Ієвіня О.В. Наукове відкриття як об'єкт інтелектуальної власності в національному законодавстві України. Науковий вісник Ужгородського університету. 2011. Серія Право. Вип. 15. С. 162–164.
8. Кірін Р.С. Навчальна дисципліна «Інтелектуальна власність» як складова підготовки бакалаврів спеціальності «науки про землю» відповідно до СВОУ / Кірін Р.С., Хоменко В.Л / *Трансформація стандартів вищої освіти в програми підготовки фахівців*: зб. Тез Всеукраїнської наук.-практ. конф., травень 2017 р., М-во освіти і науки України, Нац. гірн. ун-т, Науково-методичний центр. Дніпро: НГУ, 2017. URL: <file:///C:/Users/%D1%81%D1%96%D0%BC%60%D1%8F/Downloads/-2017.147-152.PDF>.
9. Костюченко О.М. Правове регулювання інтелектуальної власності України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4487.
10. Янішевська К.Д. Правове регулювання наукового відкриття як об'єкта інтелектуальної власності / К.Д. Янішевська, О.Р. Тертичний / *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 3(1). С. 147–150. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2019_3\(1\)__31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pjuv_2019_3(1)__31).